

Προάγοντας την εμπιστοσύνη για
την ενίσχυση της πολιτικής
συμμετοχής των εφήβων:
Ο ρόλος των πλαισίων
κοινωνικοποίησης και μία
πρόκληση για τη δημοκρατία

Βασίλης Παυλόπουλος
Μαρία-Νεφέλη Δημοπούλου
Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη
*Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Περίληψη

Η πολιτική συμμετοχή θεωρείται παραδοσιακά βασικός πυλώνας της δημοκρατίας, γι' αυτό η πολιτική απάθεια που καταγράφεται από μερίδα των νέων γίνεται αντιληπτή ως εν δυνάμει απειλή για τη δημοκρατία. Μέρος της ευθύνης αποδίδεται στην απονομιμοποίηση του πολιτικού συστήματος, η οποία εκφράζεται ως δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς. Από το άλλο μέρος, πολλές έρευνες αποτυγχάνουν να ανιχνεύσουν αποτελεσματικά τις πολλαπλές όψεις της πολιτικής συμπεριφοράς των νέων είτε εστιάζουν σε ατομικούς παράγοντες αγνοώντας τον ρόλο του πλαισίου στη διαμόρφωση της εμπιστοσύνης και τις επιπτώσεις αυτής στην πολιτική συμμετοχή. Η παρούσα συσχετιστική έρευνα πάνελ επιχειρεί να φωτίσει τις παραπάνω διεργασίες σε ένα δείγμα μαθητών εφηβικής ηλικίας (N=1661) αναγνωρίζοντας τη σημασία της κοινωνικοποίησης στην πολιτική συμπεριφορά. Μελετήθηκαν δύο διαστάσεις πολιτικής συμμετοχής: η συμμετοχή στα κοινά (ενεργητική εμπλοκή στη σχολική ζωή) και η ακτιβιστική συμμετοχή (δυναμικές δράσεις διεκδίκησης). Ως προγνωστικές μεταβλητές εξετάστηκαν πλαισιακοί παράγοντες κοινωνικοποίησης (νόρμες πολιτικής συμμετοχής της οικογένειας και των συνομηλίκων, καθώς και η αξιολόγηση του σχολικού κλίματος όσον αφορά την ισότιμη μεταχείριση και τον πολιτισμικό πλουραλισμό) και η γενική εμπιστοσύνη στους θεσμούς. Τα ευρήματα ανέδειξαν τον ρόλο των συνομηλίκων, έναντι της οικογένειας, και για τις δύο διαστάσεις της πολιτικής συμμετοχής. Επιπλέον, το σχολικό κλίμα ισότητας συνδέθηκε (αρνητικά) με την ακτιβιστική συμμετοχή ενώ ο πολιτισμικός πλουραλισμός στο σχολείο συνδέθηκε (θετικά) με τη συμμετοχή στα κοινά. Η γενική εμπιστοσύνη προβλέφθηκε θετικά και από τους τρεις πλαισιακούς παράγοντες κοινωνικοποίησης, αλλά η σχέση της με την πολιτική συμμετοχή ήταν θετική όσον αφορά τη συμμετοχή στα κοινά και αρνητική όσον αφορά τον ακτιβισμό. Η διαφορική διαμεσολάβηση της εμπιστοσύνης στην πρόβλεψη της πολιτικής συμμετοχής από τους παράγοντες κοινωνικοποίησης συνιστά πρόκληση για τις κανονιστικές προσεγγίσεις της δημοκρατίας και αναδεικνύει την ανάγκη για συζήτηση των ποιοτικών στοιχείων της πολιτικής συμμετοχής (περιεχόμενα, κίνητρα, διακυβεύματα), πέραν των ποσοτικών χαρακτηριστικών της (υψηλή ή χαμηλή συχνότητα).

Η προετοιμασία αυτής της παρουσίασης χρηματοδοτήθηκε από το **Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας** (έργο: Migrant Youth Resilience, HFRI-FM17-1188, επιστημονική υπεύθυνη: Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη) στο πλαίσιο της «1ης Προκήρυξης ερευνητικών έργων ΕΛΙΔΕΚ για μέλη ΔΕΠ και ερευνητές/ερευνήτριες και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας».

Οι εικόνες που χρησιμοποιήθηκαν για τους σκοπούς της παρουσίασης δημιουργήθηκαν με τεχνητή νοημοσύνη από τη διαδικτυακή πλατφόρμα [Freepik](https://www.freepik.com) © 2010-2024 Freepik Company S.L.

Ψυχική ανθεκτικότητα μεταναστών και προσφύγων εφήβων: Ποιοι τα καταφέρνουν και γιατί;

http://www.psych.uoa.gr/units/research_centers/resilience/myr

Βοηθοί έρευνας (ομάδα εθελοντών/ντριών)

ΑΡΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

ΑΚΡΙΒΗ ΑΝΔΡΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΑ-ΔΗΜΗΤΡΑ ΑΧΝΟΥΛΑ

ΜΑΡΙΛΕΝΑ ΓΙΑΝΝΙΟΥ

ΣΩΤΗΡΙΑ ΔΑΜΑΪ

ΕΛΕΝΗ ΙΣΜΥΡΛΗ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΚΚΟΥ

ΧΑΡΟΥΛΑ ΚΑΟΥΣΙΑ

ΑΝΘΗ ΚΑΠΛΑΝΙΔΗ

ΣΩΤΗΡΙΑ ΚΑΡΥΟΦΥΛΛΗ

ΔΑΝΑΗ ΚΑΤΑΛΙΑΚΟΥ

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΑΤΣΙΚΗ

ΧΡΥΣΟΦΙΛΗ ΚΟΝΤΟΥ

ΠΕΝΝΥ ΚΟΥΡΤΗ

ΚΥΒΕΛΗ ΚΟΥΤΟΥΖΗ

ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΦΑΛΙΤΑΚΗ

ΦΩΤΕΙΝΗ ΚΟΦΙΝΑ

ΣΤΕΛΛΑ ΚΡΙΚΖΩΝΗ

ΜΑΡΚΕΛΛΑ ΚΥΠΡΑΙΟΥ

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΛΑΟΥΤΑΡΗ

ΕΛΕΝΗ ΛΕΚΚΑ

ΓΙΟΥΛΗ ΜΑΚΑΡΟΥΝΗ

ΑΝΤΩΝΙΑ ΜΑΝΑΛΗ

ΜΕΛΙΝΑ ΜΑΝΤΑΙΟΥ

ΡΕΝΑΤΗ ΜΑΡΙΝΟΥ

ΣΟΦΙΑ ΜΑΡΡΑ

ΜΑΡΙΑ ΜΗΤΣΟΥΛΑ

ΑΝΝΑ-ΜΑΡΙΑ ΜΟΥΚΑ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΠΑΛΤΑ

ΔΑΝΑΗ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΩΑΝΝΑ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

ΙΩΑΝΝΑ ΠΑΠΟΥΤΣΗ

ΑΝΝΑ-ΜΑΡΙΑ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΒΑΓΙΑ ΠΛΑΤΣΑΤΟΥΡΑ

ΔΕΣΠΟΙΝΑ-ΖΩΗ ΠΙΟΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΑΡΙΑ-ΣΟΦΙΑ ΠΟΤΑΜΙΤΗ

ΣΑΡΑ ΣΟΥΛΚΟ

ΕΛΕΝΑ ΣΤΑΜΠΟΥΛΟΥ

ΜΑΡΙΑΛΕΝΑ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗ

ΜΑΡΙΑ-ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΣΦΥΡΗ

ΑΘΗΝΑ ΤΟΚΑ

ΕΙΡΗΝΗ ΤΣΑΤΑΡΟΥ-ΚΑΝΑΚΗ

ΝΑΤΑΛΙΑ-ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΦΟΝΤΑΙΝ

ΣΟΦΙΑ ΦΩΤΙΑΔΗ

ΔΩΡΑΝΘΗ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ

ΝΑΤΑΛΙΑ ΧΑΡΑΜΗ

Στόχοι της έρευνας

- Να διερευνήσει τον ρόλο των **πλαισιακών παραγόντων κοινωνικοποίησης** (σχολείο, οικογένεια, συνομήλικοι) στην πολιτική συμμετοχή των εφήβων, εστιάζοντας στη σχολική ζωή.
- Να ελέγξει την υπόθεση ότι οι επιδράσεις των πλαισιακών παραγόντων στην πολιτική συμμετοχή μπορούν να γίνουν κατανοητές μέσα από τη **διαμεσολάβηση** της γενικής εμπιστοσύνης στους θεσμούς, ως παράγοντα ο οποίος ενισχύει την εξωτερική πολιτική αυτοαποτελεσματικότητα (Karp & Banducci, 2008).
- Να ενσωματώσει θεωρητικά μοντέλα της Κοινωνικής και Πολιτικής Ψυχολογίας **(τι; πώς;)** με αναπτυξιακές προσεγγίσεις **(πού; πότε;)** της πολιτικής συμμετοχής στην εφηβεία.

Θεωρητικό υπόβαθρο

Τι είναι η πολιτική συμμετοχή;

Η **πολιτική συμμετοχή** (political participation) ενσωματώνει «ενέργειες ή δράσεις των πολιτών με σκοπό να επηρεάσουν τις πολιτικές εξελίξεις σε μια κοινωνία» (Teorell et al., 2007). Ενίοτε ταυτίζεται λανθασμένα με την εκλογική συμπεριφορά.

Η **συμμετοχή στα κοινά** (civic engagement) αναφέρεται στο «πώς οι ενεργοί πολίτες λαμβάνουν μέρος στη ζωή της κοινότητας για να βελτιώσουν τις συνθήκες και να διαμορφώσουν το μέλλον της» (Adler & Goggin, 2005).

Στη συμπεριληπτική τυπολογία τους, οι Ekman και Amna (2012) διακρίνουν τη συμμετοχή σε **συμβατικές** πολιτικές δράσεις από τον **ακτιβισμό**, ο οποίος μπορεί να περιγράφει σύννομες ή/και παραβατικές ενέργειες διεκδίκησης ή διαμαρτυρίας, όπως οι διαδηλώσεις και καταλήψεις, αντίστοιχα.

Γιατί έχει σημασία η πολιτική συμμετοχή των εφήβων;

- Η συμμετοχή των εφήβων στα κοινά και στην πολιτική έχει ιδιαίτερη σημασία στις σύγχρονες κοινωνίες:
 - Ορισμένοι ανησυχούν για την αυξανόμενη **αποχή των νέων** από τις εκλογές και άλλες παραδοσιακές μορφές πολιτικής έκφρασης (Putnam, 2000)...
 - ...ενώ άλλοι επισημαίνουν τον **ελιτίστικο** χαρακτήρα της επικρατούσας πολιτικής, ο οποίος οδηγεί ορισμένες ομάδες –π.χ. μετανάστες, νέοι– σε πολιτικό αποκλεισμό (Cammaerts et al., 2014).
 - Παράλληλα, καταγράφονται **αναδυόμενες μορφές** πολιτικής δράσης, όπως η **εναλλακτική** συμμετοχή (Kaim, 2021), οι οποίες αμφισβητούν παραδοσιακά δίπολα, του τύπου: απάθεια vs. συμμετοχή ή συμβατική vs. αντισυμβατική συμμετοχή.

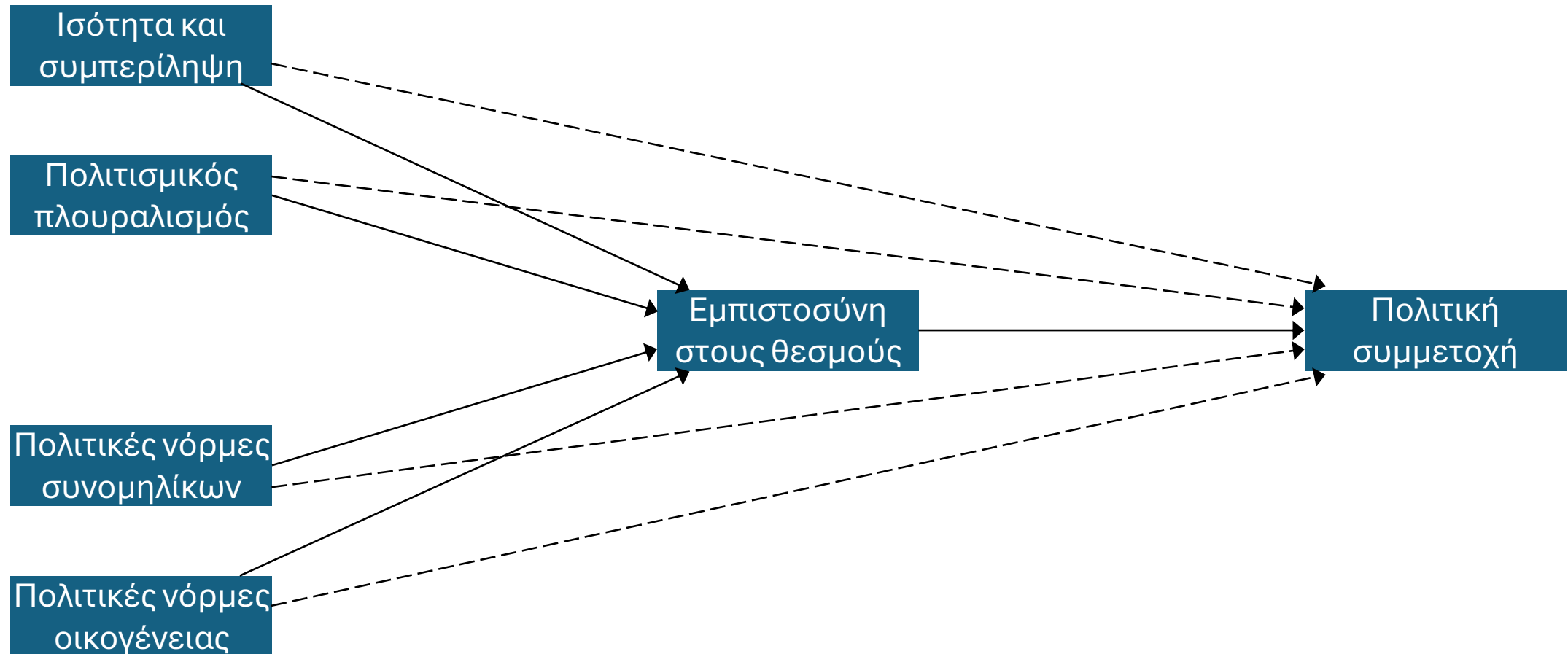
Προσεγγίσεις της Κοινωνικής και Πολιτικής Ψυχολογίας για την πολιτική συμμετοχή

- Η Θεωρία της Προσχεδιασμένης Συμπεριφοράς (Ajzen, 1991) εκτιμά ότι οι προθέσεις πολιτικής συμμετοχής προσδιορίζονται από τις **πολιτικές στάσεις**, τις **υποκειμενικές νόρμες** και την **προσλαμβανόμενη αποτελεσματικότητα** των πολιτικών δράσεων.
- Σύμφωνα με το Μοντέλο της Εθελοντικής Συμμετοχής στα Κοινά (Verba et al., 1995), η πολιτική συμμετοχή επηρεάζεται κυρίως από τους διαθέσιμους **πόρους**, το **ενδιαφέρον** για κινητοποίηση και την εμπλοκή σε **κοινωνικά δίκτυα**.
- Το Μοντέλο Κοινωνικής Ταυτότητας της Συλλογικής Δράσης (van Zomeren et al., 2008) προβλέπει ότι η συλλογική δράση ενεργοποιείται τόσο από την **αντίληψη αδικίας** όσο και από την **πεποίθηση αυτοαποτελεσματικότητας** της ομάδας, ενώ η **πολιτικοποιημένη ομαδική ταυτότητα** συνδέεται με τη συλλογική δράση ως μέσο για την επίτευξη των πολιτικών στόχων.

Αναπτυξιακές προσεγγίσεις της πολιτικής κοινωνικοποίησης

- Η θεωρία των βιο-οικολογικών συστημάτων (Bronfenbrenner, 1979) περιγράφει με τοπολογικούς όρους την ανάπτυξη του ατόμου σε συνάρτηση με πολλαπλά συστήματα που αλληλεπικαλύπτονται και αλληλεπιδρούν: το **μικροσύστημα**, το **μεσοσύστημα**, το **εξωσύστημα**, το **μακροσύστημα** και το **χρονosύστημα**.
- Η Θεωρία του Αυτοπροσδιορισμού (Ryan & Deci, 2000) τονίζει ότι οι ανάγκες για **αυτονομία**, **διασύνδεση** (σχετίζεσθαι) και **ικανότητα** επηρεάζουν τα κίνητρα των εφήβων για πολιτική συμμετοχή.
- Η Θεωρία της Αντιστοιχίας Σταδίου-Περιβάλλοντος (Eccles et al., 1993) τονίζει τη σημασία της **συμβατότητας** μεταξύ των **αναπτυξιακών αναγκών** των εφήβων και των **ευκαιριών** που προσφέρει το κοινωνικό περιβάλλον, κυρίως το σχολικό πλαίσιο, για θετικά αναπτυξιακά αποτελέσματα.

Συνθετικό μοντέλο πρόβλεψης της πολιτικής συμμετοχής από πλαίσιακούς παράγοντες κοινωνικοποίησης

Μέθοδος

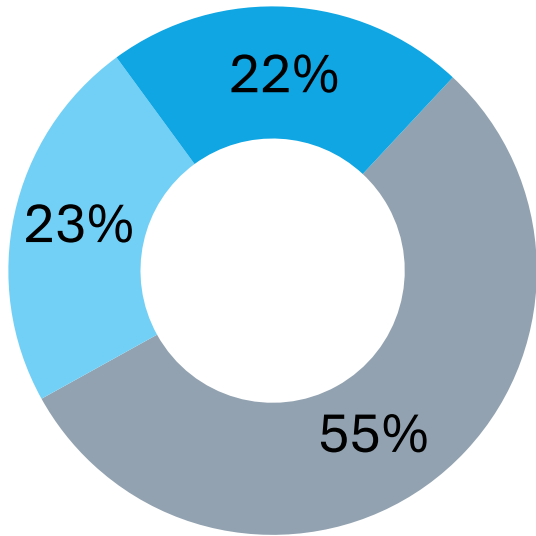

Συμμετέχοντα άτομα

$N = 1.661$ έφηβοι (13 γυμνάσια)

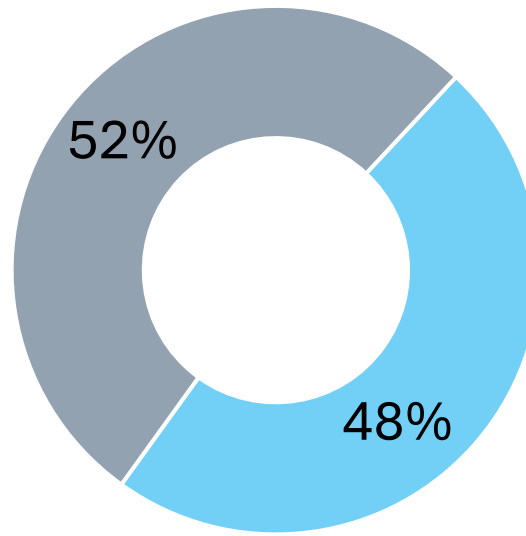
Ηλικία_{T0}: $M=13,3$ έτη $SD=0,6$ (11,5-16,7)

Μετρήσεις

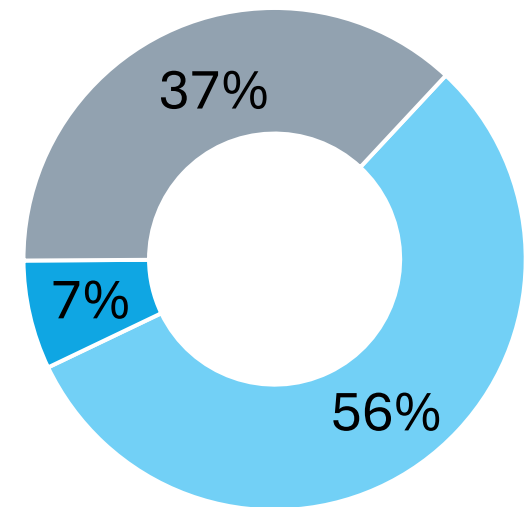
■ Δύο ■ 1η ■ 2η

Φύλο

■ Αγόρια ■ Κορίτσια

Μεταναστευτικό υπόβαθρο

■ Όχι ■ G1 ■ G2

Μετρήσεις: Πολιτική συμμετοχή στο σχολείο

Ακτιβιστική συμμετοχή

- Εκλέχτηκες στο 5μελές ή στο 15μελές συμβούλιο.
- Έλαβες μέρος σε πορεία ή διαδήλωση.
- Συμμετείχες σε αποχή από τα μαθήματα.
- Συμμετείχες σε κατάληψη του σχολείου.

Συμμετοχή στα κοινά

- Συμμετείχες σε ευρωπαϊκό σχολικό πρόγραμμα.
- Συμμετείχες σε περιβαλλοντική δράση του σχολείου.
- Συμμετείχες σε καλλιτεχνική ή αθλητική ομάδα του σχολείου.
- Είχες ενεργό ρόλο στην οργάνωση σχολικής γιορτής.
- Συμμετείχες σε φιλανθρωπική εκδήλωση του σχολείου.

Κλίμακα απαντήσεων

- Ναι
- Όχι

Μετρήσεις: Σχολικό κλίμα

Classroom Cultural Diversity Scale (Schachner et al., 2016)

Ισότητα και συμπερίληψη (13 στοιχεία, $\alpha = 0,74-0,89$)

- Στην τάξη μου, οι μαθητές από άλλες χώρες είναι φίλοι μεταξύ τους.
- Μερικοί μαθητές στην τάξη μας μιλούν άσχημα για τους μαθητές από άλλες χώρες.

Πολιτισμικός πλουραλισμός (18 στοιχεία, $\alpha = 0,77-0,90$)

- Στο σχολείο συζητάμε για το πώς ζουν οι άνθρωποι σε διαφορετικές χώρες.
- Οι καθηγητές μας μάς μιλούν για το πώς οι πολιτισμοί επηρεάζουν ο ένας τον άλλον στην εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Κλίμακα απαντήσεων: 5/βάθμια (1 = Δεν ισχύει καθόλου, 5 = Ισχύει πολύ)

Μετρήσεις: Πολιτικές νόρμες και εμπιστοσύνη

Προσαρμογή από Motti-Stefanidi & Cicognani (2018)

Πολιτικές νόρμες συνομηλίκων (4 στοιχεία, $\alpha = 0,63-0,69$)

- *Με τους φίλους μου συζητάμε για πολιτικά ζητήματα.*

Πολιτικές νόρμες οικογένειας (4 στοιχεία, $\alpha = 0,65-0,69$)

- *Στην οικογένειά μου συζητάμε για πολιτικά ζητήματα.*

Κλίμακα απαντήσεων: 5/βάθμια (1 = Διαφωνώ, 5 = Συμφωνώ)

Προσαρμογή από OECD (2017)

Κλίμακα εμπιστοσύνης (11 στοιχεία, $\alpha = 0,65-0,69$)

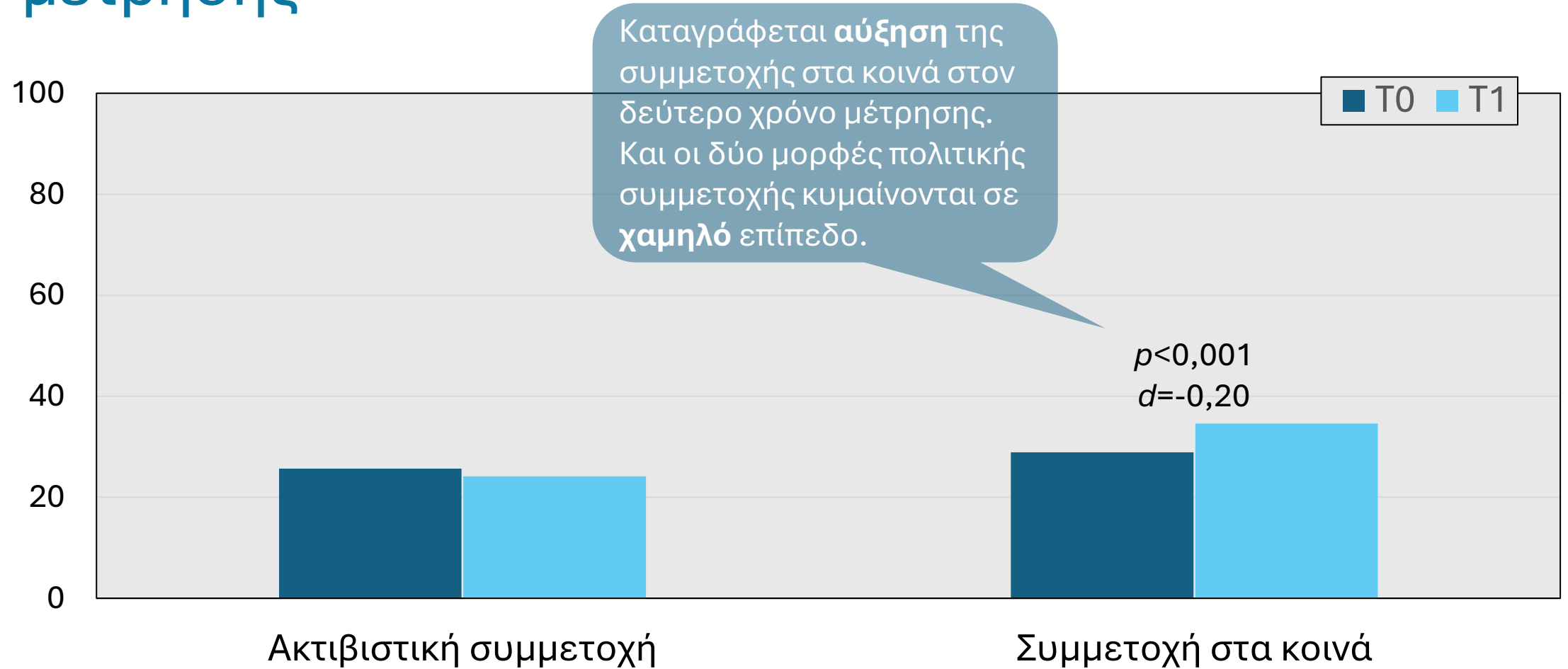
- *Εμπιστεύομαι τη δικαιοσύνη και τα δικαστήρια.*
- *Εμπιστεύομαι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.*

Κλίμακα απαντήσεων: 5/βάθμια (1 = Καθόλου, 5 = Πάρα πολύ)

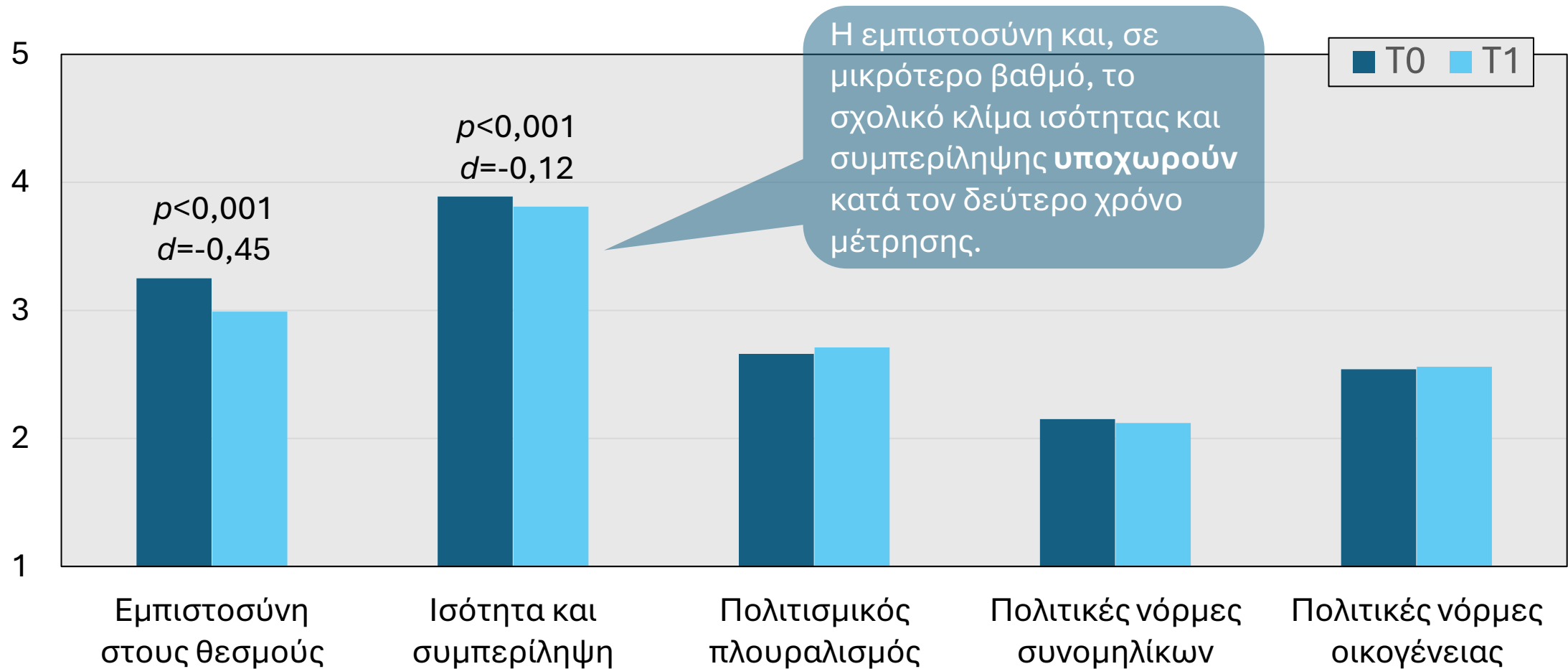
Αποτελέσματα

Μέσοι όροι πολιτικής συμμετοχής ανά χρόνο μέτρησης

Μέσοι όροι εμπιστοσύνης, σχολικού κλίματος και πολιτικών νορμών ανά χρόνο μέτρησης

Συνάφεια (Pearson r) μεταξύ πρώτου και δεύτερου χρόνου μέτρησης

	1	2	3	4	5	6	7
1.Ακτιβιστική συμμετοχή	0,50***						
2.Συμμετοχή στα κοινά		0,24***					
3.Εμπιστοσύνη στους θεσμούς			0,54***				
4.Ισότητα και συμπερίληψη				0,46***			
5.Πολιτισμικός πλουραλισμός					0,42***		
6.Νόρμες συνομηλίκων						0,38***	
7.Νόρμες οικογένειας							0,41***

Παρατηρείται μέτρια προς υψηλή **διαχρονική συνέπεια** της πολιτικής συμμετοχής και των προσδιοριστικών της παραγόντων.

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$. Κάτω αριστερά: T0. Άνω δεξιά: T1.

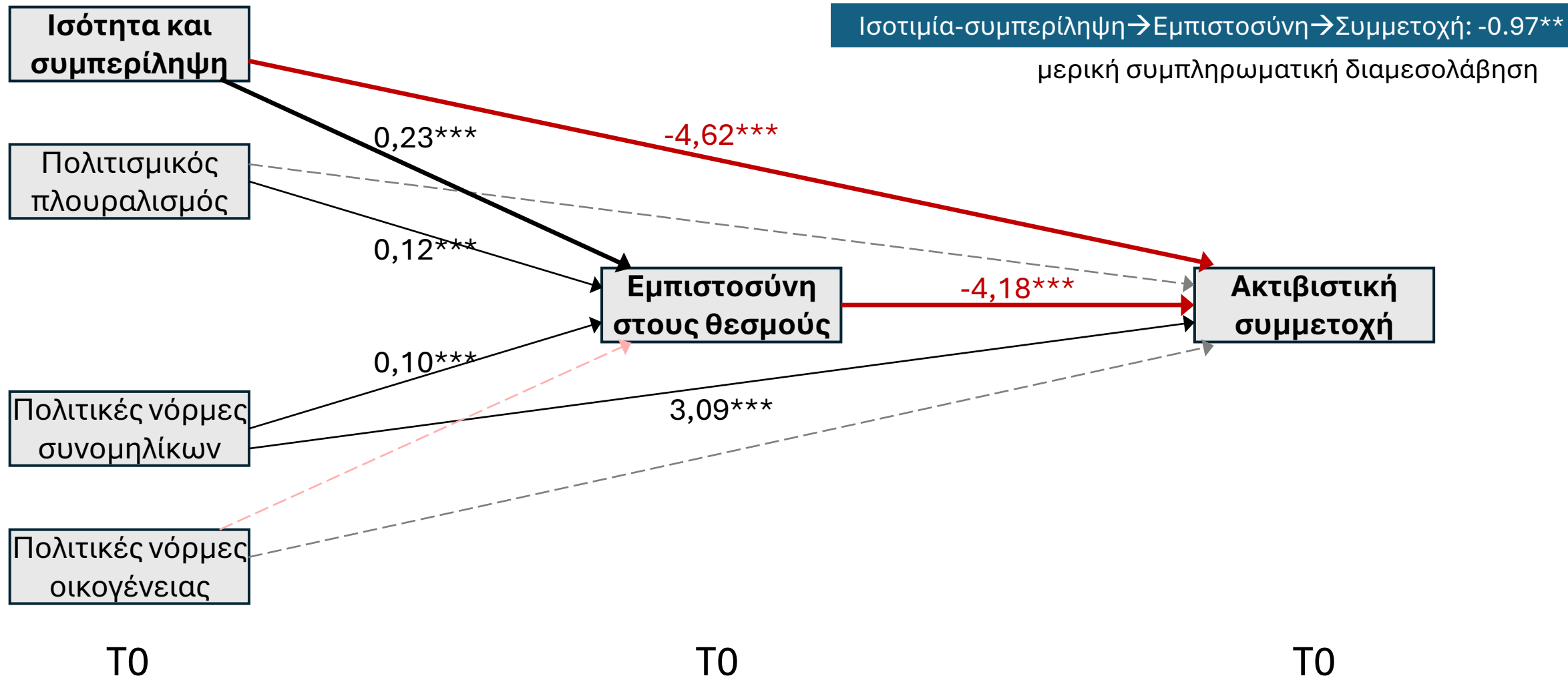
Ενδοσυνάφειες (Pearson r) στον πρώτο και στον δεύτερο χρόνο μέτρησης

	1	2	3	4	5	6	7
1.Ακτιβιστική συμμετοχή		0,22***	-0,13***	-0,11***	0,02	0,12***	0,09**
2.Συμμετοχή στα κοινά	0,13***		0,10***	0,05	0,17***	0,13***	0,15***
3.Εμπιστοσύνη στους θεσμούς	-0,11***	0,16***					
4.Ισότητα και συμπερίληψη	-0,12***	0,00					
5.Πολιτισμικός πλουραλισμός	0,02	0,12***					
6.Νόρμες συνομηλίκων	0,10***	0,17***					
7.Νόρμες οικογένειας	0,09**	0,13**					

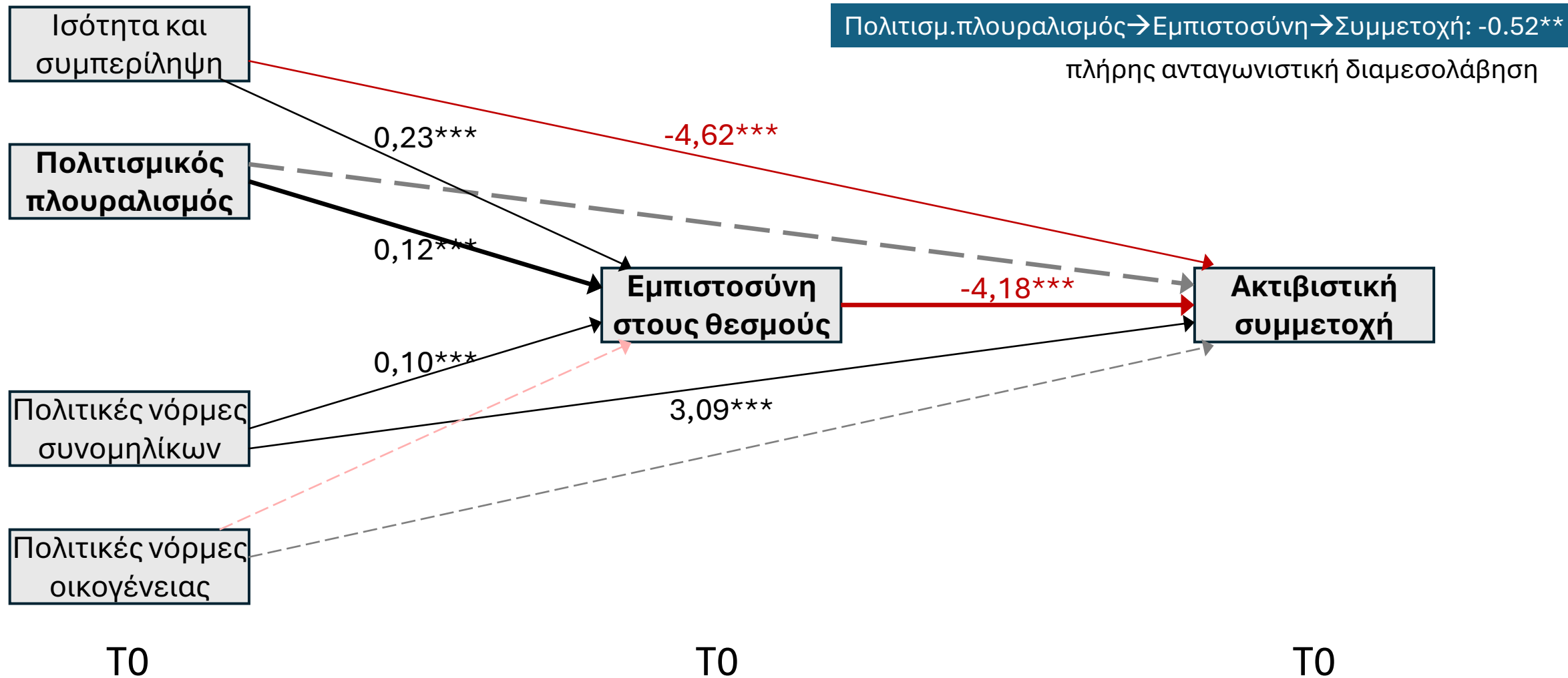
Γενικά, παρατηρούνται χαμηλές, αλλά συστηματικές συσχετίσεις.
 Η **ακτιβιστική συμμετοχή** συνδέεται αρνητικά με την εμπιστοσύνη και το σχολικό κλίμα ισότητας-συμπερίληψης.
 Η **συμμετοχή στα κοινά** συνδέεται θετικά με τις πολιτικές νόρμες και το σχολικό κλίμα πλουραλισμού.

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$. Κάτω αριστερά: T0. Άνω δεξιά: T1.

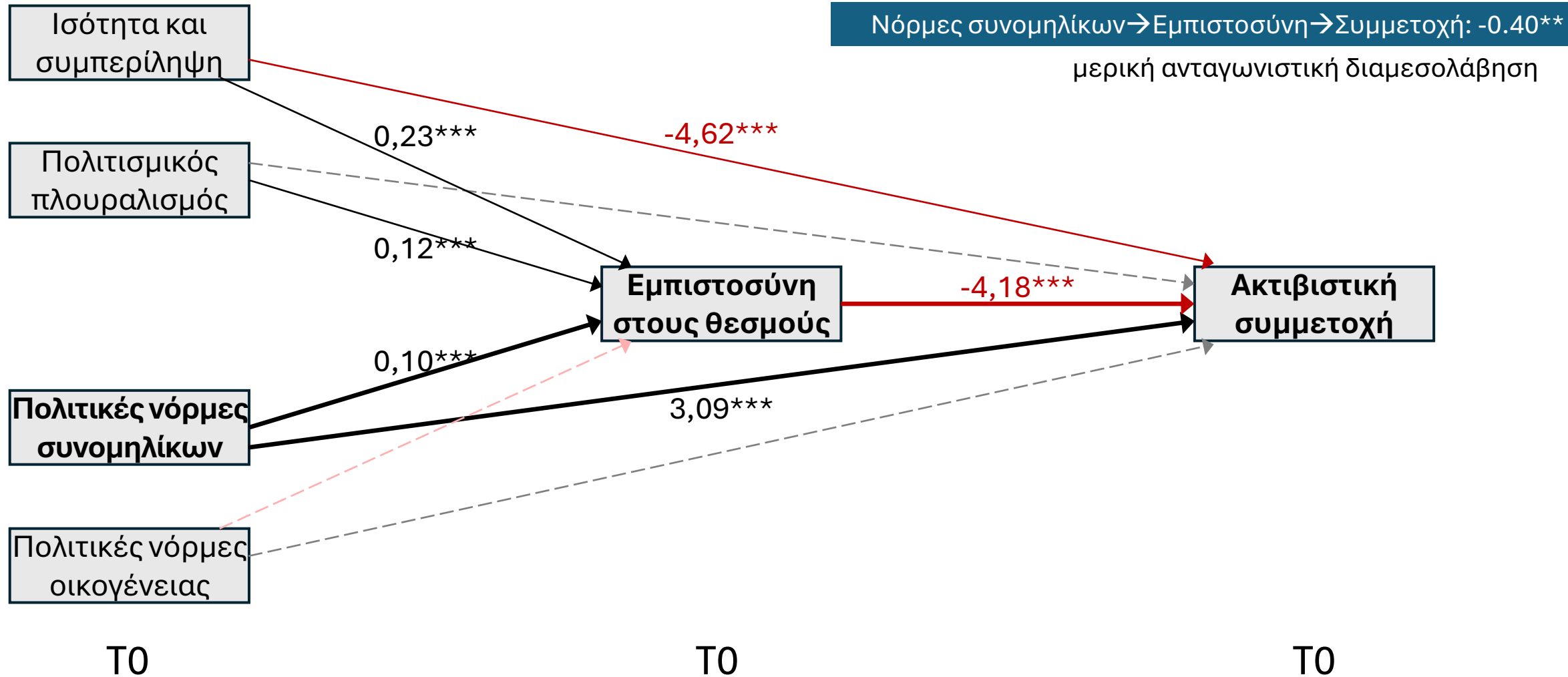
Άμεσοι και έμμεσοι προβλεπτικοί παράγοντες της ακτιβιστικής συμμετοχής

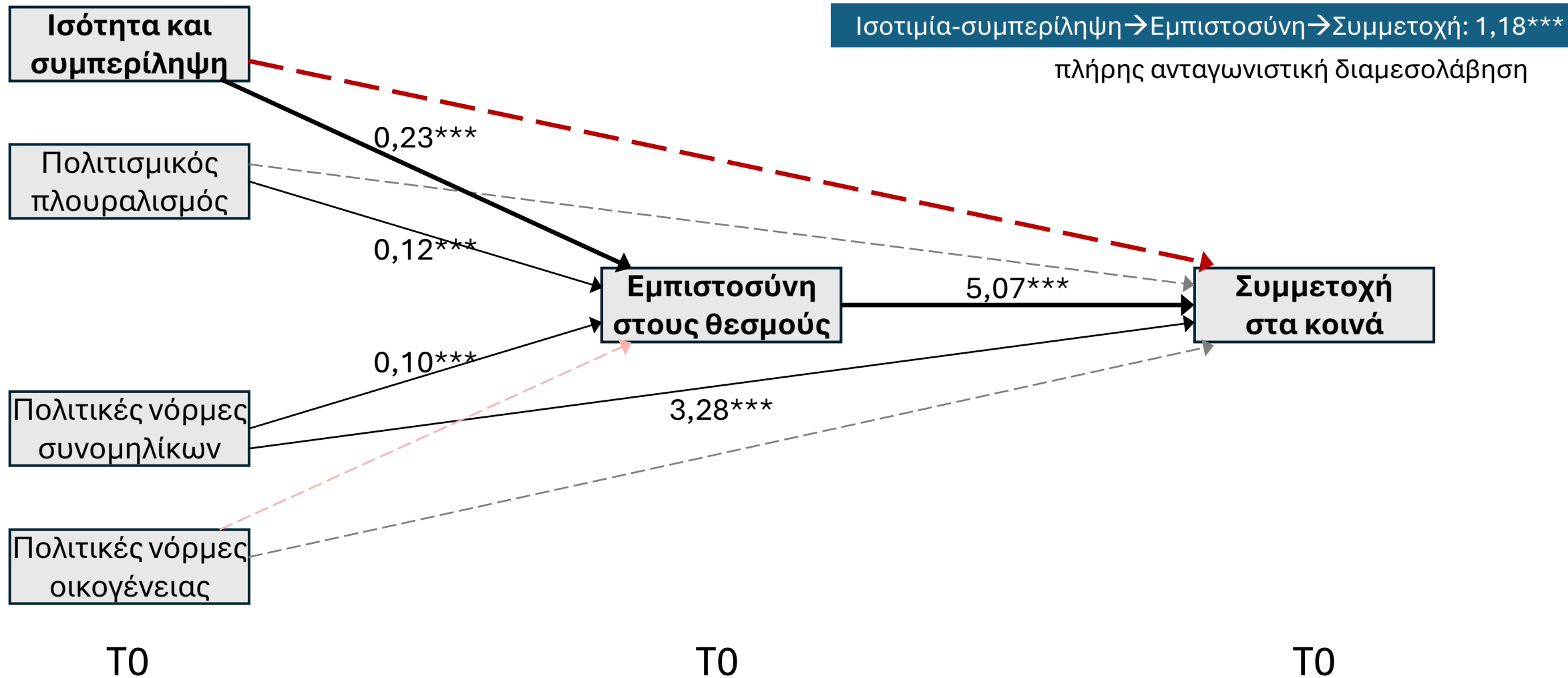
Άμεσοι και έμμεσοι προβλεπτικοί παράγοντες της ακτιβιστικής συμμετοχής

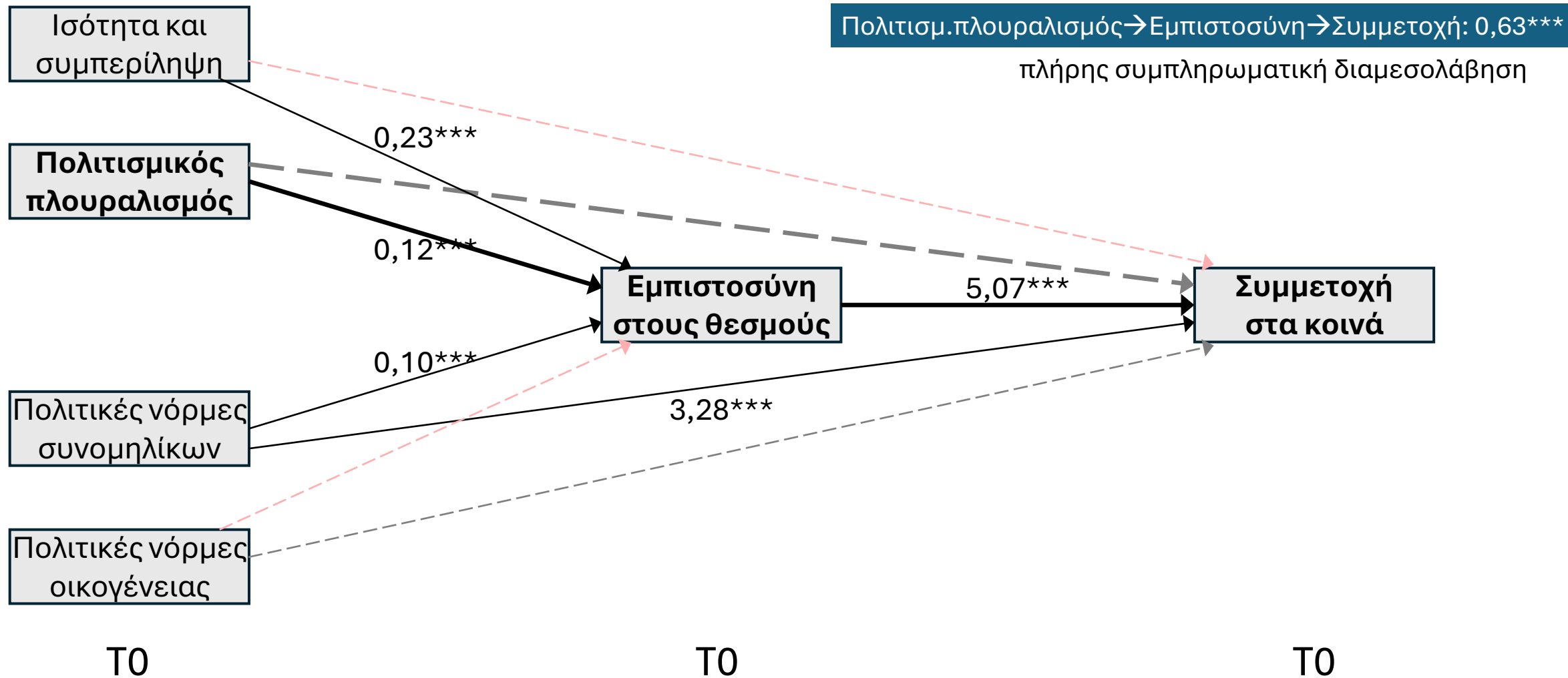
Άμεσοι και έμμεσοι προβλεπτικοί παράγοντες της ακτιβιστικής συμμετοχής

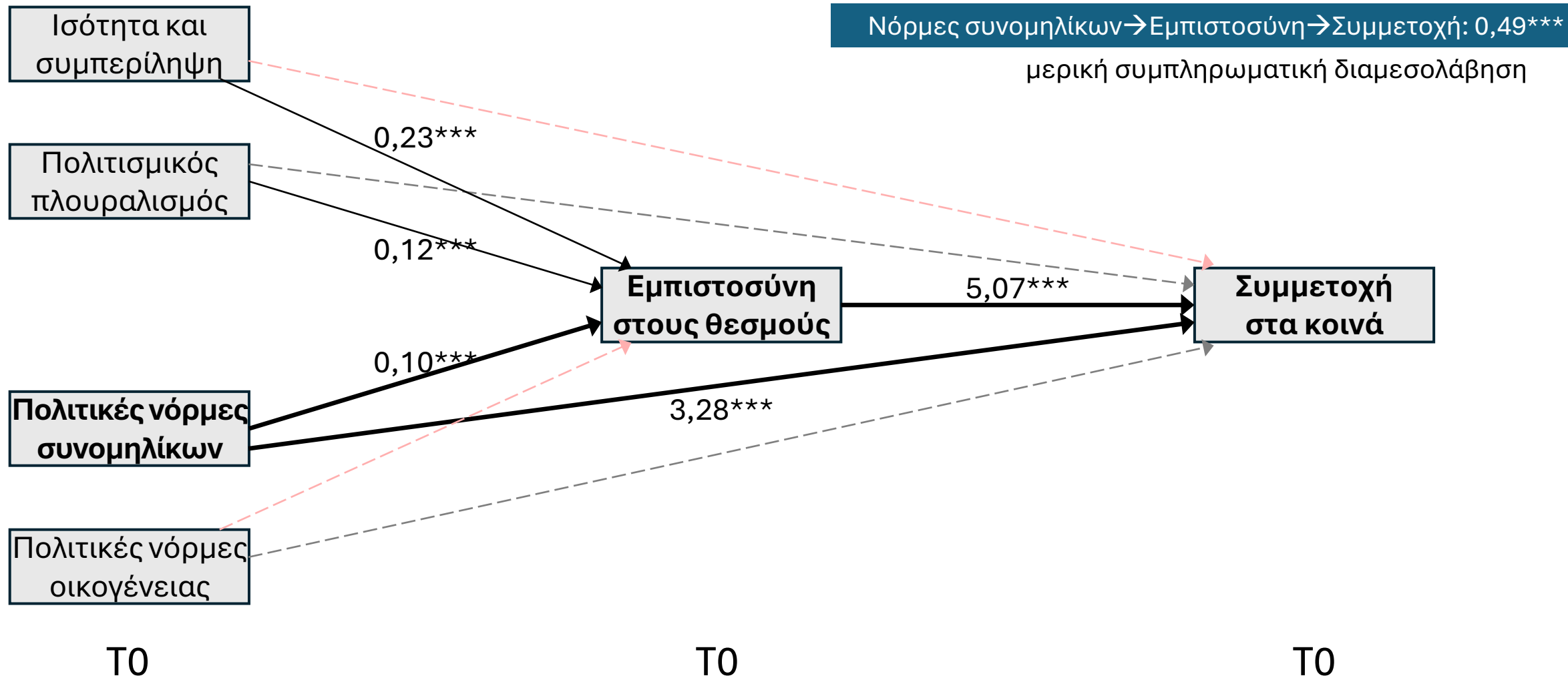
Άμεσοι και έμμεσοι προβλεπτικοί παράγοντες της συμμετοχής στα κοινά

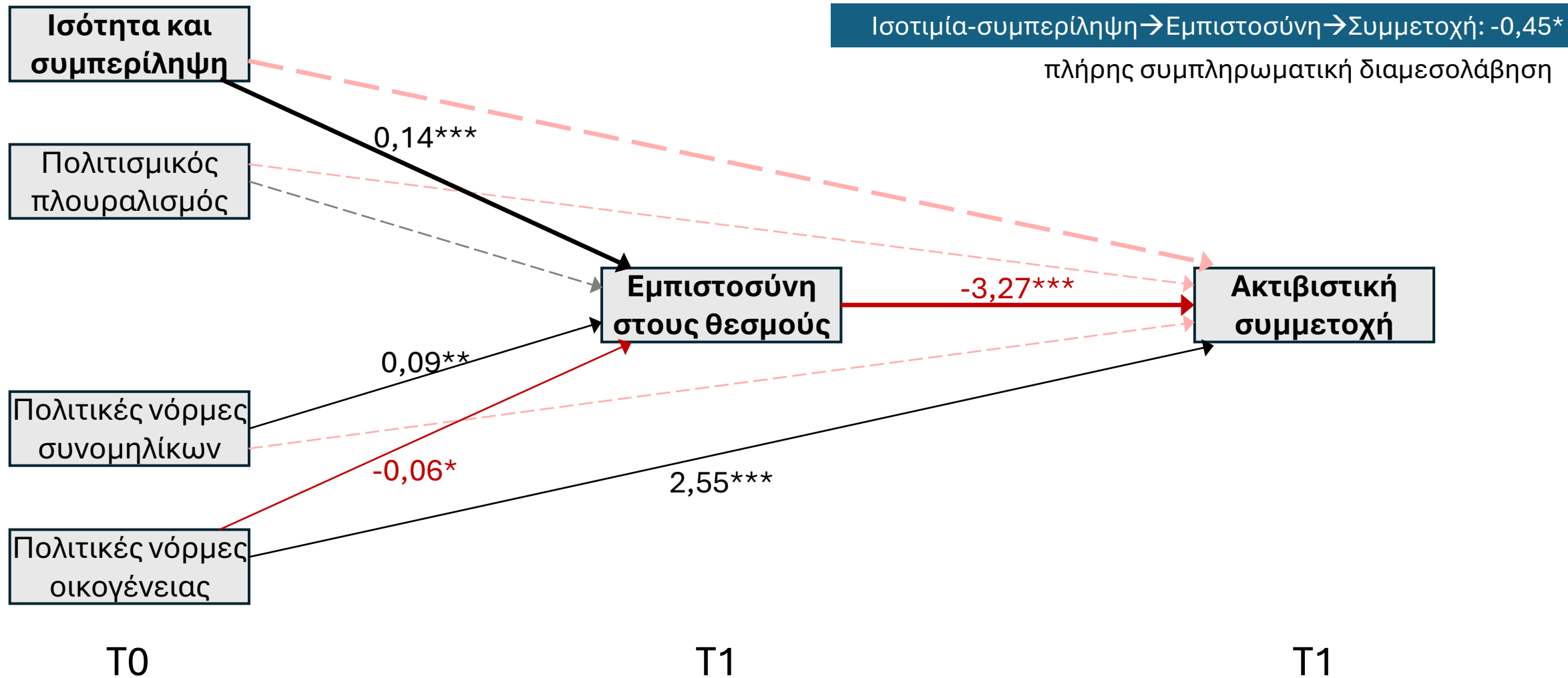
Άμεσοι και έμμεσοι προβλεπτικοί παράγοντες της συμμετοχής στα κοινά

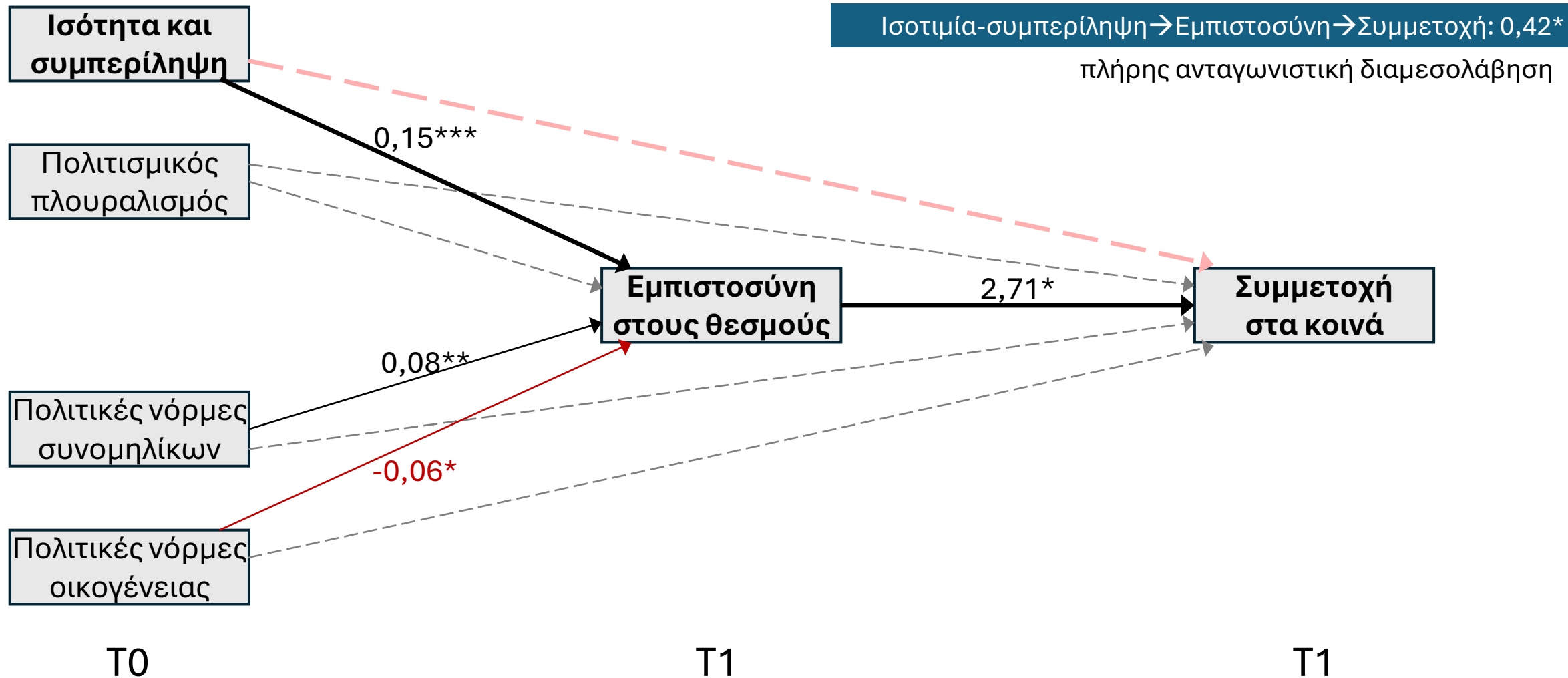
Άμεσοι και έμμεσοι προβλεπτικοί παράγοντες της συμμετοχής στα κοινά

Άμεσοι και έμμεσοι προβλεπτικοί παράγοντες της μεταβολής της ακτιβιστικής συμμετοχής

Άμεσοι και έμμεσοι προβλεπτικοί παράγοντες της μεταβολής της συμμετοχής στα κοινά

Μοντέλα διαμεσολάβησης: Σύνοψη ευρημάτων

- Η εμπιστοσύνη στους θεσμούς προέβλεψε **μεγαλύτερη** συμμετοχή στα κοινά, αλλά **μικρότερη** ακτιβιστική συμμετοχή.
- Το συμπεριληπτικό και το πλουραλιστικό σχολικό κλίμα συνδέθηκε με **αυξημένο** αίσθημα εμπιστοσύνης στους θεσμούς. Ωστόσο, η σχέση τους με την πολιτική συμμετοχή διαφοροποιήθηκε:
 - Το σχολικό κλίμα ισότητας και συμπερίληψης συνδέθηκε **αρνητικά** και με τις δύο διαστάσεις της πολιτικής συμμετοχής, ενώ το σχολικό κλίμα πολιτισμικού πλουραλισμού συνδέθηκε **θετικά**.
 - Σε όλες τις περιπτώσεις, η σχέση του σχολικού κλίματος με την πολιτική συμμετοχή **διαμεσολαβήθηκε πλήρως ή μερικώς** από την εμπιστοσύνη, η οποία έτεινε γενικά να μειώνει την ακτιβιστική συμμετοχή και να ενισχύει τη συμμετοχή στα κοινά.

Μοντέλα διαμεσολάβησης: Σύνοψη ευρημάτων

- Οι πολιτικές νόρμες των συνομηλίκων προέβλεψαν **μεγαλύτερη** πολιτική συμμετοχή. Η εμπιστοσύνη έτεινε να **αποδυναμώνει** τη σχέση αυτή όσον αφορά την ακτιβιστική συμμετοχή και να την **ενισχύει** όσον αφορά τη συμμετοχή στα κοινά.
- Διαχρονικά, η εμπιστοσύνη **διαμεσολάβησε** τη σχέση του συμπεριληπτικού σχολικού κλίματος με την πολιτική συμμετοχή κατά παρόμοιο τρόπο που βρέθηκε στο συγχρονικό μοντέλο. Δηλαδή, η εμπιστοσύνη **ενίσχυε περαιτέρω** την αρνητική σχέση του συμπεριληπτικού σχολικού κλίματος με την ακτιβιστική συμμετοχή και την **αποδυνάμωνε** όσον αφορά τη συμμετοχή στα κοινά.
- Αν και στο συγχρονικό μοντέλο οι πολιτικές νόρμες της οικογένειας δεν φάνηκε να έχουν σημαντικό ρόλο, διαχρονικά έτειναν να προβλέπουν **μείωση** της εμπιστοσύνης στους θεσμούς.

Συζήτηση

Ακτιβιστική συμμετοχή

Η **ακτιβιστική** συμμετοχή στο σχολείο συνδέεται με μειωμένη γενική **εμπιστοσύνη** στους θεσμούς, μεγαλύτερη ταύτιση με τις πολιτικές νόρμες των **συνομηλίκων** και, εμμέσως, με ένα σχολικό πλαίσιο **πολιτισμικού πλουραλισμού**, το οποίο ωστόσο γίνεται αντιληπτό ως **λιγότερο ισότιμο** και συμπεριληπτικό.

Τα ευρήματα αυτά, συνδυαστικά, παραπέμπουν στο μοντέλο SIMCA για τη συλλογική δράση (van Zomeren et al., 2008):

- ✓ Η απονομιμοποίηση του συστήματος και η **αντιλαμβανόμενη αδικία** στο σχολείο και στη λειτουργία των θεσμών δημιουργούν αίσθημα σχετικής αποστέρησης.
- ✓ Ένα σχολικό κλίμα ανεκτικότητας και κριτικής επίγνωσης ενισχύει τη **συλλογική αυτοαποτελεσματικότητα** των εφήβων.
- ✓ Παράλληλα, η ευθυγράμμιση με τις πολιτικές νόρμες των συνομηλίκων παρέχει μια αίσθηση σύνδεσης, αποδοχής και ανήκειν που ενδυναμώνει την **κοινωνική τους ταυτότητα**.

Συμμετοχή στα κοινά

Η **συμμετοχή στα κοινά** συνδέεται με τους ίδιους προβλεπτικούς παράγοντες όπως η ακτιβιστική συμμετοχή, με μία σημαντική διαφορά: Η εμπιστοσύνη στους θεσμούς προβλέπει **μεγαλύτερη** συμμετοχή στα κοινά (παράλληλα με **μικρότερη** ακτιβιστική συμμετοχή).

- ✓ Και εδώ το μοντέλο SIMCA (van Zomeren et al., 2008) προσφέρεται για την ερμηνεία της συμμετοχής στα κοινά με όρους **αντιλαμβανόμενης αδικίας** (λιγότερο ισότιμο και συμπεριληπτικό σχολικό κλίμα), **συλλογικής αυτοαποτελεσματικότητας** (πολιτισμικός πλουραλισμός στην τάξη) και **κοινωνικής ταυτότητας** (πολιτικές νόρμες συνομηλίκων).
- ✓ Επιπλέον, η εσωτερικευμένη πεποίθηση ότι οι θεσμοί είναι θεμέλια που αξίζουν σεβασμό και εμπιστοσύνη λειτουργεί ενδεχομένως ως μέσο **νομιμοποίησης του συστήματος**, ενθαρρύνοντας τις δράσεις υποστήριξης και αποθαρρύνοντας τις συμπεριφορές διαμαρτυρίας (Jost, 2019).

Ο ρόλος της εμπιστοσύνης

Η εμπιστοσύνη στους θεσμούς λειτουργεί ως **γέφυρα** ανάμεσα στα κοινωνικά πλαίσια (οικογένεια, συνομήλικοι, σχολείο) και στις δύο μορφές πολιτικής συμμετοχής των εφήβων, οδηγώντας σε παραδοσιακή δράση όταν είναι υψηλή και σε ακτιβισμό όταν είναι χαμηλή.

- ✓ Η εμπιστοσύνη μεταφέρεται στο επίπεδο του **μακροσυστήματος** μέσα από την αλληλεπίδραση μικρο- και μεσοσυστήματος (Bronfenbrenner, 1979).
- ✓ Σύμφωνα με τη Θεωρία του Αυτοπροσδιορισμού (Ryan & Deci, 2000), η εμπιστοσύνη ικανοποιεί τις ανάγκες για **αυτοαποτελεσματικότητα** και **διασύνδεση**: όταν είναι υψηλή ενισχύεται η πρόθεση συμμετοχής στα κοινά, ενώ όταν είναι χαμηλή, η ανάγκη για αυτονομία και δικαιοσύνη οδηγεί στον ακτιβισμό.
- ✓ Με όρους δικαιολόγησης του συστήματος (Jost & Banaji, 1994), η εμπιστοσύνη αντικατοπτρίζει την **τάση διατήρησης του status**. Όταν αυτή η τάση εξασθενεί, αυξάνεται η διάθεση για αλλαγή.

Αναπτυξιακή προσέγγιση

Και οι τρεις **πλαισιακοί παράγοντες** (κλίμα σχολικής τάξης, συνομήλικοι, οικογένεια) προβλέπουν **μεγαλύτερη** γενική εμπιστοσύνη στους θεσμούς.

- ✓ Σύμφωνα με τη θεωρία των οικολογικών συστημάτων (Bronfenbrenner, 1979), τα πλαίσια του μικροσυστήματος και μεσοσυστήματος λειτουργούν ως **παράγοντες κοινωνικοποίησης** μεταφέροντας αξίες, κανόνες και πρότυπα, μεταξύ των οποίων και την αντίληψη ότι οι θεσμοί είναι αξιόπιστοι και δίκαιοι.

Ο ρόλος των **συνομηλίκων** στην πολιτική συμμετοχή εμφανίζεται πιο σημαντικός από ό,τι ο ρόλος της **οικογένειας**, η οποία πάντως συμβάλλει στη διαχρονική πρόβλεψη της **μεταβολής** της πολιτικής συμμετοχής.

- ✓ Τα ευρήματα αυτά συνάδουν με τη θεώρηση της εφηβείας ως φάσης **κοινωνικού επαναπροσανατολισμού** προς τους συνομηλίκους (Nelson et al., 2005), καθώς και με την **έμμεση διαγενεακή μεταβίβαση** των προθέσεων πολιτικής συμμετοχής στο οικογενειακό πλαίσιο (Quintelier, 2015).

Μια πρόκληση για τη δημοκρατία;

Είναι η πτώση της γενικής εμπιστοσύνης στους θεσμούς ένδειξη **απονομιμοποίησης**; Τελικά, η εμπιστοσύνη λειτουργεί **θετικά** (κινητοποιώντας για θεσμική εμπλοκή) ή **αρνητικά** (αποθαρρύνοντας ριζοσπαστικές διεκδικήσεις);

- ✓ Η νομιμοποίηση απαιτεί εμπιστοσύνη και διαρκή επανεξέταση πολιτικών επιλογών (Dryzek, 2000). Όταν η εμπιστοσύνη μειώνεται, η ζωντάνια των διεκδικήσεων μπορεί να ενισχύσει τη συμμετοχή· αν όμως μειωθεί υπερβολικά, κινδυνεύει η κοινωνική συνοχή (Putnam, 2000).
- ✓ Η παραδοσιακή συμμετοχή στα κοινά συμπληρώνεται από αναδυόμενες μορφές δράσης, όπως ο ακτιβισμός και η διαδικτυακή συμμετοχή. Αυτό απαιτεί από τις σύγχρονες δημοκρατίες να αναπτύξουν ευέλικτους μηχανισμούς δημόσιου διαλόγου και λογοδοσίας (Mouffe, 2005), λαμβάνοντας υπόψη τις ανησυχίες των νέων για κοινωνική δικαιοσύνη, ισότητα και συμπερίληψη, καθώς και την ανάγκη τους να εκφράσουν τη δυσαρέσκειά τους και να διεκδικήσουν αλλαγές.

Περιορισμοί και προτάσεις

- Ο διαχρονικός σχεδιασμός δεν διασφαλίζει την απόδοση αιτιακών σχέσεων. Η **αντίστροφη αιτιότητα**, η **αμοιβαιότητα** ή η **παρείσφρηση τρίτων μεταβλητών** δεν μπορεί να αποκλειστεί.
- Η γενικευσιμότητα των πορισμάτων περιορίζεται από τη **μη τυχαία** δειγματοληψία. Απαιτούνται μεγαλύτερα και, κυρίως, **πιο αντιπροσωπευτικά** δείγματα.
- ✓ Μελλοντικές έρευνες μπορούν να συμπεριλάβουν **πιο λεπτομερείς** μετρήσεις της εμπιστοσύνης και **πιο διευρυμένες** μορφές πολιτικής συμμετοχής.
- ✓ Ο συνδυασμός **ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων** θα επιτρέψει την εμβάθυνση στα κίνητρα, τις εμπειρίες και τη νοηματοδότηση της πολιτικής συμπεριφοράς από τους ίδιους τους εφήβους.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας!

vpavlop@psych.uoa.gr

Βιβλιογραφία

- Adler, R. P., & Goggin, J. (2005). What do we mean by “civic engagement”? *Journal of Transformative Education*, 3(3), 236-253. <https://doi.org/10.1177/1541344605276792>
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiment by nature and design*. Harvard University Press.
- Cammaerts, B., Bruter, M., Banaji, S., Harrison, S., & Anstead, N. (2014). The myth of youth apathy: Young Europeans’ critical attitudes toward democratic life. *American Behavioral Scientist*, 58(5), 645-664. <https://doi.org/10.1177/0002764213515992>
- Dryzek, J. S. (2000). *Deliberative democracy and beyond: Liberals, critics, contestations*. Oxford University Press.
- Eccles, J. S., Midgley, C., Wigfield, A., Buchanan, C. M., Reuman, D., Flanagan, C., & Mac Iver, D. (1993). Development during adolescence: The impact of stage-environment fit on young adolescents' experiences in schools and in families. *American Psychologist*, 48(2), 90–101. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.48.2.90>
- Ekman, J., & Amna, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs*, 22, 283-300. <https://doi.org/10.2478/s13374-012-0024-1>
- Jost, J. T. (2019). Ideological asymmetries and the essence of political psychology. *Behavioral and Brain Sciences*, 42, e258. <http://dx.doi.org/10.1111/pops.12407>

Βιβλιογραφία

- Jost, J. T., & Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33, 1-27. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.2044-8309.1994.tb01008.x>
- Kaim, M. (2021). Rethinking modes of political participation: The conventional, unconventional, and alternative. *Democratic Theory*, 8(1), 50-70. <https://doi.org/10.3167/dt.2021.080104>
- Karp, J. A., & Banducci, S. A. (2008). Political efficacy and participation in twenty-seven democracies: How electoral systems shape political behaviour. *British Journal of Political Science*, 38(2), 311–334. <https://doi.org/10.1017/S0007123408000161>
- Motti-Stefanidi, F., & Cicognani, E. (2018). Bringing the European Union closer to its young citizens: Youth active citizenship in Europe and trust in EU institutions. *European Journal of Developmental Psychology*, 15(3), 243–249. <https://doi.org/10.1080/17405629.2017.1423052>
- Mouffe, C. (2005). *On the political*. Routledge.
- Nelson, E. E., Leibenluft, E., McClure, E. B., & Pine, D. S. (2005). The social re-orientation of adolescence: A neuroscience perspective on the process and its relation to psychopathology. *Psychological Medicine*, 35(2), 163–174. <https://doi.org/10.1017/S0033291704003915>
- Organization for Economic Co-operation and Development. (2017). *OECD guidelines on measuring trust*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264278219-en>

Βιβλιογραφία

- Putnam , R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Quintelier, E. (2015). Intergenerational transmission of political participation intention. *Acta Politica*, 50, 279–296. <https://doi.org/10.1057/ap.2014.19>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- Schachner, M. K., Noack, P., van de Vijver, F. J. R., & Eckstein, K. (2016). Cultural diversity climate and psychological adjustment at school – Equality and inclusion versus cultural pluralism. *Child Development*, 87, 1175-1191. <https://doi.org/10.1111/cdev.12536>
- Teorell, J., Torcal, M., & Montero, J. R. (2007). Political participation: Mapping the terrain. In J. W. Van Deth, J. R. Montero, & A. Westholm (Eds.), *Citizenship and involvement in European democracies: A comparative analysis* (pp. 334-357). Routledge
- van Zomeren, M., Spears, R., & Leach, C.W. (2008). Exploring psychological mechanisms of collective action: Does relevance of group identity influence how people cope with collective disadvantage? *The British Journal of Social Psychology*, 47, 353-372. <https://doi.org/10.1348/014466607x231091>
- Verba, S., Lehman Schlozman, K., & Brady, H. (1995). *Voice and equality. Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1pnc1k7>